

Dini və dünyəvi biliklər öyrədən təhsil ocaqları

Ölkəmizdə islam dini qəbul olunduqdan sonra yaradılan məscidlərdə çox keçmədi ki, dini məktəblər açıldı. Məscidlərdə fəaliyyət göstərən mollaxanalarda ibtidai təhsil verilirdi. Şagirdlərə ərəb əlifbası, ərəb dili, islam dini, müsəlmanların müqəddəs kitabı olan "Qurani-Kərim" öyrədilirdi. Mollaxanalardan daha yüksək tədris pilləsi sayılan mədrəsələrdə ərəb dili, islamın əsasları, şəriət qanunları, eyni zamanda dünyəvi elmlər tədris edilirdi.

Azərbaycanın ilk təhsil ocaqları cəmiyyətin maariflənməsi və inkişafında mühüm rol oynayırdı. Bu mənada mədrəsələrin fəaliyyəti xüsusilə tədqiqəlayiq idi. Həmin tədris ocaqlarında ərəb dili, ərəb dilinin qrammatikası ilə yanaşı, xəttatlıq, məntiq, fəlsəfə, astronomiya, riyaziyyat, tarix, ədəbiyyat və digər fənlər də öyrədilirdi. Odur ki, mədrəsə bitirənlərin əksəriyyəti geniş savada və dünyagörüşə malik olurdular.

Tarixən mədəniyyət mərkəzi sayılan Şuşa həm də təhsil, maarifçilik beşiği idi. XIX əsrə qədər - Azərbaycanda əsas təhsil müəssisələri məscidlərin nəzdindəki məktəblər, yəni mollaxanalar, mədrəsələr, yaxud da savadlı insanların öz evlərində təşkil etdikləri məktəblərdən ibarət olduğu vaxtlarda da burada yazıb-oxumağı öyrənmək, savadlı, bilikli olmaq istəyənlərin

sayı çox idi. Tədqiqatçılar həmin illərə aid mənbələrdə Şuşa şəhərində altı məktəb və bir mədrəsənin olduğunu bildiriblər. Bu məktəblərdə Azərbaycan, ərəb, bəzilərində isə fars dilində yazıb-oxumaq öyrədilir, mədrəsədə isə ərəb dili, şəriət, hesab, astrologiya və tibb tədris edilirdi. Azərbaycanda 1830-cu illərədək məktəb və mədrəsələr yeganə təhsil ocaqları idi.

Qarabağ tarixinin tanınmış tədqiqatçısı Vasif Quliyev "Şuşada dini və şəxsi məktəblər" sərlovhəli məqaləsində qeyd edib ki, XIX əsrin 30-cu illərində Şuşada olan altı mollaxana və bir mədrəsədə 143 nəfər oxuyurdu. 1859-cu ildə 10 məscid məktəbi - mollaxana fəaliyyət göstərirdi və cəmi 280 şagirdi vardı.

"Şuşa qəzasında ilk təhsil ocaqları" adlı məqalədə (müəllifləri pedaqogika üzrə elmlər dokto-

ru, professor İntiqam Cəbrayilov, Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi Könül Mikayilova) qeyd olunub ki, Azərbaycanın maarifçilik tarixinə ilk təhsil ocaqları kimi düşmüş 12 mədrəsədən 2-si Şuşada fəaliyyət göstərib: "Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 12 mədrəsədən biri də 1750-ci ildə Pənahəli xan tərəfindən Şuşada qamışdan tikilən Cümə (Gövhər ağa, İbrahim-xəlil xan məscidi də adlandırılmışdır) məscidinin nəzdində fəaliyyət göstərən Gövhəriyyə mədrəsəsi olub. Şuşa şəhərində fəaliyyət göstərən digər mədrəsə isə

Beytülədb mədrəsəsi (Ədəb evi) idi. O, "Mərdinli" məscidinin nəzdində fəaliyyət göstərirdi. Maraqlıdır ki, həmin mədrəsədə "Füzuli divanı", Sədinin "Gülüstan" və "Bustan" əsərləri, "Tarixi-Nadir", "Camei-Abbas" və başqa kitablar dərslik və dərs vəsaitləri kimi istifadə olunurdu.

Qasım bəy Zakir, Xurşidbanu Natəvan, Mir Möhsün Nəvvab, Mirzə Camal Cavanşir-Qarabaği, Əhməd bəy Cavanşir və başqa tanınmış şəxsiyyətlər həmin mədrəsələrdə təhsil almışdılar.

Məlumata görə, görkəmli şair Molla Pənah Vaqif 1859-cu ildə

Qazax mahalından Qarabağa köçkən bir müddət həmin mədrəsələrdə müəllim kimi fəaliyyət göstərmişdi. Qeyd edək ki, onun Şuşada Saatlı məhəlləsində mədrəsə nəzdində açdığı məktəb də Azərbaycanın təhsil tarixində əhəmiyyətli yer tutur.

Azərbaycanda ilk müsəlman məktəblərindən biri, tədqiqatçı Vasif Quliyevin yazdığına görə, Şuşa müsəlman şüə məktəbidir: "1840-cı il aprelin 23-də fəaliyyətə başlamışdır. Bu məktəbi açmaqda məqsəd şüə təriqətinə mənsub müsəlman uşaqlarına lazım olan həcmdə şəriət dərsi keçmək və rus dilində müvafiq bilik verməkdən ibarət idi. Təcrübə üçün iki il müddətinə açılmış bu tədris müəssisəsinin maliyyə vəsaiti əsasən yerli əhalidən toplanan ianələrdən ibarət idi. Silki tərkiyinə görə şagirdlərin əksəriyyətini bəy, xan və ruhani uşaqları təşkil edirdi". Məktəbin ilk buraxılışı 1852-ci ildə olub. Şuşa Müsəlman Şüə Məktəbi 1861-ci ildə fəaliyyətini dayandırıb.

Z.FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"